

Umsögn í samráðsgátt fyrir hönd The Reykjavík Grapevine

Helstu sjónarmið The Reykjavík Grapevine:

- Málverndarsjónarmið girða fyrir þátttöku innflytjenda í íslenskri umræðu.
- Krafa um útgáfutíðni íþyngjandi miðað við íslenskar aðstæður.
- Ósamræmi í rökstuðningi þegar kemur að málverndarsjónarmiðum milli frumvarps til fjölmiðlalaga nr. 38/2011 og núverandi frumvarps um styrki til fjölmiðla.
- Krafa um að styrkhæfir fjölmiðlar séu einungis á íslenskri tungu hugsanlega óbein mismunun sem er lagalega vafasöm og gæti stangast á við alþjóðaskuldbindingar Íslands.
- Einhlið krafa um íslensk málverndarsjónarmið ekki í samræmi við fjölbreytta samsetningu íslensks þjóðfélags þar sem um 12% þjóðarinnar er af erlendum uppruna.

Um The Reykjavík Grapevine

Íslenska menningartímaritið The Reykjavík Grapevine var stofnað um mitt ár 2003 og hefur miðlað íslensku frétt- og menningarefni í hátt í tvo áratugi fyrst í formi blaðaútgáfu, og síðar í vefútgáfu einnig. Í hverri viku heimsækja á bilinu 10-15.000 einstaklingar staðsettir á Íslandi vef blaðsins, en erlendir gestir eru yfir 40.000 á viku, á bilinu 40-60.000 gestir heimsækja vefinn vikulega.

Blaðið samanstendur af fjölþjóðlegri ritstjórn sem þessa stundina spannar þrjár heimsálfur, Evrópu, Norður-Ameríku og Asíu. Prentútgáfa blaðsins kemur út um 21 einu sinni á ári og er dreift í 25.000 eintökum í hvert skiptið. Síðast þegar lestur blaðsins var mældur árið 2016, en þá voru þrjár kannanir framkvæmdar af Rannsóknum og ráðgjöf ferðaþjónustunnar í Leifsstöð, kom fram að lesendur blaðsins voru um 360.000 talsins í hópi erlendra ferðamanna. Árið 2017 var sá hópur á bilinu 410-460.000 sé tekið mið af fjölgun ferðamanna milli ára.

Um 6% Íslendinga lesa fjölmiðilinn reglulega. Lesendur eru að því miklu leytinu til sívaxandi hópur ferðamanna hér á landi og svo erlendir ríkisborgarar og gestir búsettir hér á landi.

Tímaritið hefur sérhæft sig í íslenskri menningu og miðlun stærri fréttamála sem viðkoma íslensku þjóðlífi. The Reykjavík Grapevine er þannig stærsta menningartímarit landsins í frídreifingu.

Ritstjórn hefur sérhæft sig í miðlun daglegra fréttar á vef blaðsins og fréttaskýringar um flóknari mál, og þannig þjónustar blaðið einstaklinga búsetta hér á landi sem geta ekki sótt sér slíkar fréttir á fréttamiðlum á íslensku sökum tungumálaerfiðleika. Þessi hópur er þegar nokkuð jaðarsettur er kemur að tungumálakunnáttu og því ljóst að The Reykjavík Grapevine er

gríðarlega mikilvægur vettvangur þegar kemur að því að miðla daglegum fréttum og fréttaskýringum af íslensku þjóðlífi til þessa hóps.

Þá er blaðið eini vettvangurinn í íslensku fjölmiðlaumhverfi þar sem innflytjendur geta miðlað skoðunum sínum á öðru tungumáli en íslensku.

Girða fyrir þátttöku innflytjenda í íslenskri umræðu

Það kemur því spáskt fyrir sjónir að frumvarp Mennta- og menningarmálaráðherra gerir það að sérstöku skilyrði fyrir styrkjum til fjölmiðla að efni sé miðlað á íslensku og telji að þannig sé stuðlað að verndun íslenskunnar og eflingu læsis á íslenskri tungu.

Þessi setning er beinlínis til höfuðs þessa jaðarsetta hóps, innflytjenda, og þeirra sem eiga ekki íslensku að móðurmáli en vilja kynnast íslenskri menningu og nálgast þjóðlífið í gegnum ábyrga miðlun upplýsinga um land og þjóð.

Hún girðir einnig fyrir það að þessi hópur geti tekið þátt í íslenskri fréttu- og menningarumræðu sökum tungumálaörðugleika og gengur þannig þvert á markmið sitt, sem er að efla læsi á íslenska tungu, því er ljóst að þessi hópur verður verr í stakk búinn til þess að taka þátt í íslenskri umræðu sem aftur dregur úr tækifærum hópsins til þess að læra inn á íslenskt þjóðlíf og efla íslenska tungumálakunnáttu.

Við teljum einnig að það sé í besta falli vafasamt, lagalega séð, að undanskilja fjölmiðla á öðrum tungumálum sem þjónusta svo stóran hóp en eru engu að síður með heimilisfesti hér á landi, greiða skatta og gjöld til íslenska ríkisins og heyra að auki undir fjölmiðlanefnd. Þá eru blaðamenn á ritstjórn í stéttarfélagi blaðamanna, Blaðamannafélagi Íslands.

Markmið frumvarpsins er að efla rekstrargrundvöll fjölmiðla hér á landi. Málverndarsjónarmið eiga ekki við, þar sem nær allir fjölmiðlar sem reknir eru hér á landi, og miðla fjölbreyttu efni eins og gerð er krafa um í frumvarpinu, eru þegar á íslensku og hafa verið frá upphafi. Skilyrði um að fjölmiðlar séu einungis á íslensku er til þess fallið að auka á einsleitni fjölmiðla og girða sérstaklega fyrir aðgengi og þátttöku innflytjenda í íslenskri umræðu.

Þá má einnig minna á almannavarnahlutverk The Reykjavík Grapevine sem var lengst af það eina sem miðlaði fréttum á öðru tungumáli en íslensku þegar kom að vályndum veðrum og hamförum. Það hefur breyst á allra síðustu árum með tilkomu stórs hóps ferðamanna og fjölbreyttari þjónustu sumra fjölmiðla, en The Reykjavík Grapevine er engu að síður einn sterkasti vettvangurinn þegar kemur að því að miðla viðvörðunum til stórs erlends hóps sem er ekki meðvitaður um tilvist íslenskra fjölmiðla, sem geta reynst flóknir ásýndar fyrir þá sem ekki rata um íslenskt þjóðlíf.

Um tilefni og nauðsyn lagasetningarinnar segir eftirfarandi í frumvarpinu: „Þá kemur fram að styrkveitingar skuli vera til þess fallnar að styðja við sterkar ritstjórnir með slagkraft til metnaðarfullra verkefna en ekki síður við fjölbreytta flóru smærri miðla.“

The Reykjavík Grapevine telur að krafan um málverndarsjónarmið gangi beinlínis gegn þessu markmiði um fjölbreytta flóru smærri miðla og hafi þveröfug áhrif.

Almennt um frumvarpsdrögin

Í frumvarpsdrögunum er mikilvægi fjölmiðla í lýðræðissamfélögum tíundað og dregið á því að fjölmiðlar hafi ekki einungis það hlutverk að flytja fréttir, heldur séu einnig mikilvægur vettvangur skoðanaskipta um þjóðfélagsleg málefni og ýti undir þá umræðu og þá þekkingu sem nauðsynleg sé við töku lýðræðislegra ákvarðanir, það er, þáttöku í kosningum og fleira. Jafnframt er rakið að rekstrarumhverfi fjölmiðla hafi versnað undanfarin ár. Á þessum grunni er lagt til í frumvarpsdrögunum að komið verið á laggirnar stuðningskerfi í formi fjárhagsaðstoðar til einkarekinna fjölmiðla vegna kostnaðar sem fellur til við miðlun fréttar, fréttatengds efnis og umfjöllunar um samfélagsleg málefni.

Undir þessar skilgreiningar fellur starfsemi The Reykjavík Grapevine, bæði á vef og í prenti. Það er; að miðillinn miðlar fréttum, fréttatengdu efni og umfjöllun um samfélagsleg málefni. Að auki fjallar miðillinn að stórum hluta um íslenska menningu, einn fárra íslenskra miðla sem hefur sett þann flokk á oddinn í harðnandi rekstrarumhverfi fjölmiðla þar sem menningarumfjöllun hefur verið látin reka á reiðanum.

Stuðningskerfi það sem lagt er til í frumvarpsdrögunum er að sjálfsögðu takmörkunum háð. Hér er þó vakin sérstök athygli á tvennum takmörkunum. Sú fyrri útilokar prentútgáfu The Reykjavík Grapevine frá því að falla undir stuðningskerfi laganna, sú síðari útilokar bæði prent- og vefútgáfuna alfarið.

Takmörkun byggð á útgáfutíðni prentmiðla

Fyrri takmörkunin lítur að útgáfutíðni prentmiðla. Samkvæmt d-lið, 3. gr. frumvarpsins er endurgreiðsla vegna kostnaðar prentmiðla takmörkuð við þá miðla sem gefnir eru út 48 sinnum á ári eða oftar. Mun takmörkunin eiga sér fyrirmynd í norskum lögum og einnig vísað til þess að samkvæmt alþjóðlegum skilgreiningum geti blöð, sem gefin séu út sjaldnar en vikulega, ekki talist eiginleg fréttablöð. Vel má fallast á að slík takmörkun eigi rétt á sér sérstaklega í stærri og fjölmennari ríkjum líkt og Noregi sem telur um fimm milljónir íbúa, og að miðlun hefðbundinna fréttar sé ekki heppileg í prentmiðlum sem komi út sjaldnar en vikulega. Hins vegar er Ísland eitt fámennasta ríki heims, þar sem fjölmiðlamarkaður litast af þeim takmörkunum sem fámennið setur fjölmiðlamarkaði með tilliti til fjölda fjölmiðla og fjölbreytni þeirra. Það orkar því tvímælis

miðað við sum þau markmið sem frumvarpinu er ætlað að ná, þá sérstaklega að styrkveitingar skuli til þess fallnar að styðja „við fjölbreytta flóru smærri miðla.“

Þá er einnig rétt að benda á að þótt ekki verði það talið þjóna miklum tilgangi að flytja venjubundnar fréttir í blöðum sem koma út sjaldnar en vikulega, þá útilokar það síst að þar birtist fréttatengt efni, svo sem fréttaskýringar eða lengri rannsóknargreinar eða umfjöllun um samfélagsleg málefni. Í tilviki The Reykjavík Grapevine má finna, í hverju útgefnu tölublaði tvær af þeim þremur „tegundum“ efnis sem lagt er til í frumvarpinu að stuðningskerfið nái til og er þeirri umfjöllun haldið úti af miklum metnaði. Má því velja því upp hvort ekki væri rétt að slaka á þeim kröfum sem frumvarpsgreinin gerir til útgáfutíðni til að taka mið af íslenskum aðstæðum, í ljósi þess að lengri og ítarlegri umfjallanir um samfélagsleg efni – sem og fréttaskýringar – geta vel staðið fyrir sínu í blöðum sem koma út 20 sinnum á ári eða sjaldnar. Einnig mætti benda á í þessu samhengi að þetta gæti hamlað minni fréttablöðum sem sérhæfa sig í rannsóknarblaðamennsku, en slík vinna getur verið afar tímafrek og því færri útgáfudagar hentugri. Að óbreyttu mun þessi grein frumvarpsins umfram annað, útiloka smærri og fjölbreyttari miðla og á sama tíma í besta falli hægja á því sem virðist vera óumflýjanlegur dauðdagi dagblaða, í það minnsta í óbreyttri mynd.

Takmörkun á tungumálum og lagalegt ósamræmi

Síðari takmörkunin lítur að því tungumáli sem fjölmiðillinn skal vera á. Samkvæmt b-lið 3. gr. frumvarpsins er gildissvið laganna takmarkað við einkarekna fjölmiðla sem miðla efni á íslensku handa almenningi hér á landi. Í skýringum við greinina er öðru fremur vísað til málverndarsjónarmiða og laga nr. 61/2011 um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls.

Í þessu samhengi er rétt að benda á að í 29. gr. fjölmiðlalaga nr. 38/2011, en frumvarpi þessu er ætlað að breyta þeim lögum, kemur fram að að heimilt sé að starfrækja fjölmiðla á Íslandi á öðru tungumáli en íslensku. Í skýringum við greinina var m.a. fjallað um að bann við fjölmiðlum á öðru tungumáli en íslensku. Slíkt stæðist tæplega skuldbindingar Íslands samkvæmt EES-samningnum og væri í besta falli vafasamt með tilliti til almennra reglna um tjáningarfrelsi. Þá var í skýringum við greinina sérstaklega vakið máls á því að erlendum ríkisborgurum sem setjist að á Íslandi hefði fjölgað mikið undanfarin ár. Að síðustu var í frumvarpinu hnykkt á því að „heimild til miðlunar efnis á öðrum tungumálum en íslensku [væri ekki] talin andstæð málverndarsjónarmiðum enda lúta þau fyrst og fremst að því að efni sem miðlað er á íslensku sé á vönduðu máli.“

Í tilvitnuðu frumvarpi er því óhætt að draga þá ályktun að fjölmiðlun á öðrum tungumálum en íslensku er ekki talið andstætt málverndarsjónarmiðum.

Því er rétt að velta upp sjónarmiðum um hvort ekki sé rétt að miðlar sem uppfylla þau skilyrði um miðlun sem frumvarpsdrögin gera ráð fyrir, en eru á öðru tungumáli en íslensku, séu ekki útilokaðir frá stuðningi í frumvarpinu á grundvelli málverndarsjónarmiða, enda löggjafinn sjálfur þá að hluta til í mótsögn við sig sjálfan.

Enskan gátt inn í íslenskt samfélag

Hér á landi eru nú búsettir margir einstaklingar af erlendum uppruna, og hafa þeir búið hér bæði til lengri og skemmri tíma. Ekki er til dæmis hægt að ætla að íslenskukunnátta þessara einstaklinga sé strax frá upphafi dvalar þeirra nægjanleg til að þeir geti fylgst með íslenskrri þjóðmálaumræðu á íslensku.

Það er skemmst frá að segja að erlendum ríkisborgurum búsettum hér á landi hefur fjölgað verulega frá því sem var árið 2011. Þeir voru þá 25.692, en eru nú um 43.736, eða um 12,6% mannfjöldans.

Í viðhorfsskönnun¹, sem er komin nokkuð til ára sinna, en var framkvæmd á árunum 2008-9 meðal innflytjenda á Íslandi og náði til 797 einstaklinga var meðal annars spurt um íslenskukunnáttu. Þar kom fram að um 60% svarenda töldu sig hafa frekar lítið yfir í ekkert vald hafa á íslenskri tungu á meðan 17% töldu sig hafa mjög gott vald á tungumálinu og 23% frekar gott vald á tungumálinu. Voru 75,5% þátttakenda í könnuninni frá Evrópu og nánar tiltekið voru 42,7% frá Póllandi, en Pólverjar eru lang stærsti hópur innflytjenda á Íslandi eða um 17.010 af 43.736 innflytjendum, eða um 39%.

Samkvæmt mælingum sem alþjóðlega fyrirtækið tungumálakennslufyrirtækið EF Education First hefur staðið fyrir frá 2011², og eru byggðar á enskuprófum sem tekin eru á netinu og nær til 88 landa, eru Pólverjar í 13 sæti yfir þá sem best vald hafa á ensku á heimsvísu, fyrir ofan t.d. Sviss, Portúgal og Tékkland. Efstu sætin verma Norðurlöndin, en á Íslandi búa nú 7.405 frá þeim löndum, eða um 17% af heildar fjölda innflytjenda. Talsvert margir innflytjendur hérlandis koma síðan frá löndum Vestur-Evrópu og má ætla að enskukunnátta þeirra sé einnig nokkuð góð.

Varla er óvarlegt að ætla að margir af þeim 43.736 sem hér búa hafi talsvert vald á íslensku, en þegar því sleppir verður að teljast harla líklegt að enska brúi oft bilið, ef ekki tímabundið, í aðlögun þeirra að íslensku samfélagi. Innflytjendur eru eðli málsins samkvæmt jaðarsettur hópur í samfélögum og eiga erfiðara með að gæta hagsmuna sinna gangvart vinnuveitendum sínum, aðlagast samfélaginu og taka þátt í eða fylgjast með þjóðmálaumræðu. Það verður því að teljast

1

https://www.stjornarradid.is/media/velferdarraduneyti-media/media/acrobat-skjol/Innflytjendur_skyrslaOkt2009.pdf

² <https://www.ef.com/wwen/epi/>

að okkar mati vægast sagt óheppilegt að málverndarsjónarmið geti átt þátt í því að jaðarsetja þennan hóp enn frekar með því að útiloka að íslenskir fjölmiðar, sem miðla fréttum, fréttatengdu efni, umfjöllun um samfélagsleg málefni og innihalda oft umfjöllun sérstaklega um þennan hóp, en eru á ensku, hljóti ekki brautargengi í frumvarpi þessu.

Hilmar Steinn Grétarsson, framkvæmdastjóri Fröken ehf.

Jón Trausti Sigurðarson, formaður stjórnar útgáfufélags Fröken ehf.

Valur Grettisson, Ritstjóri